

UDC 378.147:[37.011.3-051:911

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2022-16-213-237>

Pedagogical Conditions for Training Future Geography Teachers for Continuous Professional Development

Volodymyr Nosachenko

Doctoral Student, Doctor of Philosophy in Pedagogy (PhD),
Associate Professor of the Department of Geography, Ecology and
Teaching Methods

Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

✉ 30, Sukhomlynskyi Str., Pereiaslav, Kyiv Region, Ukraine, 08401

E-mail: volodymyr.nosachenko@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0266-5199>

Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів географії до безперервного професійного розвитку

Володимир Миколайович Носаченко

докторант, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
географії, екології і методики навчання,

Університет Григорія Сковороди в Переяславі

✉ вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав, Київська обл., Україна,
08401

Abstract

The article defines and characterizes the pedagogical conditions for training future geography teachers for continuous professional development. It is about ensuring the positive motivation of students, creating an environment in higher

education institutions conducive to continuous professional development, innovative direction the content of education, forms, methods and means of training for the preparation of future geography teachers for continuous professional development, the implementation of individual scientific research of future geography teachers in the subject specialty. **The purpose** of the article is to define and substantiate the pedagogical conditions of the system of training future geography teachers for continuous professional development. Among **the research methods** the following are used: description, synthesis, systematization, comparison and generalization of the analyzed data, methods of pedagogical modeling and forecasting. **Results.** Providing positive motivation of future geography teachers for continuous professional development can be seen through a combination of factors and processes that encourage future teachers to study and assimilate subject geographic knowledge and form the professional competencies of a geography teacher. The creation of an environment conducive to continuous professional development of future geography teachers is characterized by a comfortable moral and psychological climate at the university; growth of the culture of academic integrity and responsibility of all participants in the educational process; implementation of pedagogical facilitation and tutoring in the training of future geography teachers; stimulating future teachers of geography to self-education and self-development, considering the individual characteristics. **Conclusions.** The innovative direction of the content of education, forms, methods and means of training for the preparation of future geography teachers for continuous professional development is determined through the introduction of an innovative educational environment by combining both traditional forms of education and using of innovative methods, technologies, learning tools (introduction of case technology, use electronic geographic maps and atlases, digital excursions and virtual tours, geoinformation systems and technologies, etc.). Individual scientific research in the system of training future

teachers of geography for continuous professional development is determined by the individuality, continuity and consistency of research work through the study of theoretical and methodological features of teaching geography in institutions of general secondary education.

Keywords: theory and methodology of professional education, training of future geography teachers, continuous professional development, pedagogical conditions, favorable educational environment.

References

1. Pasternatskyi, V., Nosachenko, V., Hrechanovska, O., Bilozerska, S., Railianova, V., & Zabudkova, O. (2022). Teacher Self-Education in a Pedagogical Context: *Posthistory. Postmodern Openings*, 13(4), 216-230. <https://doi.org/10.18662/po/13.4/515>.
2. Burtseva, Yu.O. (2020). Vykorystannia zarubizhnoho dosvidu profesiinoi pidhotovky i rozvytku pedahohiv v umovakh onovlennia ukrainskoi systemy neperervnoi pedahohichnoi osvity [The use of foreign experience in the professional training and development of teachers in the conditions of renewal of the Ukrainian system of continuous pedagogical education]. *Profesiinyi rozvytok pedahoha v systemi bezperervnoi osvity: mizhnarodnyi dosvid : materialy konferentsii* (pp. 10-14). DOI: <https://doi.org/10.36074/d-oblipppo.conf-10.12.2020-01> [in Ukrainian].
3. Voliarska, O.S. (2012). Pedahohichni umovy upravlinnia navchalnym protsesom u systemi neperervnoi pedahohichnoi osvity v Ukraini [Pedagogical conditions for managing the educational process in the system of continuous pedagogical education in Ukraine]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Pedahohichni nauky – Bulletin of Zaporizhzhia National University. Pedagogical Sciences*, (17), 122-127 [in Ukrainian].

4. Dzhaman, T.V. (2021). Pedahohichni umovy neperervnoi pidhotovky vchyteliv pochatkovoї shkoly do profesiinoї diialnosti v inkliuzyvnomu osvithnomu seredovyshchi [Pedagogical conditions of continuous training of primary school teachers for professional activity in an inclusive educational environment]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 5. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy – Scientific journal National Pedagogical Dragomanov University. Series 5. Pedagogical scienses: realities and prospects*, 79(1), 123-127 [in Ukrainian].

5. Krylovets, M.H. (2009). Systema metodychnoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv heohrafii. *Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

6. Kryshinets-Andialoshii, K.O. (2021). Orhanizatsiino-pedahohichni umovy formuvannia rozvyvaiuchoho seredovyshcha zakladu zahalnoi serednoi osvity [Organizational and pedagogical conditions for the formation of a developing environment of a general secondary education institution]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriiia: Pedahohika. Sotsialna robota – Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Pedagogy. Social Work*, 1(48), 199-203. DOI: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2021.48.199-203> [in Ukrainian].

7. Martynets, L.A. (2018). Zahalna kharakterystyka osvithnoho zakonodavstva shchodo neperervnosti profesiinoho rozvytku vchytelia [General characteristics of educational legislation regarding the continuity of professional development of a teacher]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative Pedagog*, 5, 157-160 [in Ukrainian].

8. Martynets, L.A. (2018). Zmistova kharakterystyka osvithnoho seredovyshcha profesiinoho rozvytku vchytelia v zakladi zahalnoi serednoi osvity [Content characteristic of the educational environment of professional development of the teacher in the institution of general secondary education]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti – Education and Development of Gifted Personality*, 3(70), 5-10 [in Ukrainian].

9. Miroshnyk, S.I. (2016). Profesiyni rozvytok pedahoha: suchasni pidkhody [Professional development of a teacher: modern approaches]. *Narodna osvita – Public education*, №2(29). Retrieved from https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=4133 [in Ukrainian].

10. Nosachenko, V.M. (2022). Motyvatsiina skladova pidhotovky maibutnikh uchyteliv heohrafii do bezperervnoho profesiinoho rozvytku [The motivational component of training future geography teachers for continuous professional development]. *IX Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Suchasna osvita: stratehii ta tekhnologii navchannia molodi i doroslykh»*, (pp. 184-188) Pereiaslav [in Ukrainian].

11. Nosachenko, V.M. (2022). Pokaznyky, kryterii ta rivni hotovnosti maibutnikh uchyteliv heohrafii do bezperervnoho profesiinoho rozvytku [Indicators, criteria and levels of readiness of future geography teachers for continuous professional development]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh – Pedagogy of the formation of a creative personality in higher and secondary schools*, 84, 55-60. DOI: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2022.84.8> [in Ukrainian].

12. Nosachenko, V.M. (2022). Teoretychne obgruntuvannia pedahohichnoi systemy pidhotovky maibutnikh uchyteliv heohrafii do bezperervnoho profesiinoho rozvytku [Theoretical justification of the pedagogical system of training future geography teachers for continuous professional development]. *Profesiina osvita: metodolohiia, teoriia ta tekhnologii – Professional Education: Methodology, Theory and Technologies*, 15, 188-206 [in Ukrainian].

13. Timets, O.V. (2011). Teoriia i praktyka formuvannia fakhovoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia heohrafii u protsesi profesiinoy pidhotovky [Theory and practice of formation of professional competence of the future teacher of geography in the process of professional training]. *Extatnded abstract of candidate's thesis*. Cherkasy. [in Ukrainian].

14. Khatuntseva, S.M. (2018). Teoretychni i metodychni zasady formuvannya u maibutnikh uchyteliv hotovnosti do samovdoskonalennia u protsesi indyvidualizatsii profesiinoi pidhotovky [Theoretical and methodological principles of formation of future teachers' readiness for self-improvement in the process of individualization of professional training]. *Doctor's thesis*. Berdiansk. [in Ukrainian].

15. Khoruzha, L. & Bratko, M. (2018). Model pedahohichnoi osvity suchasnoho universytetu [Model of pedagogical education of a modern university]. *Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka. Serii: Pedahohichni nauky – Continuing Professional Education: Theory and Practice. Series: Pedagogical sciences*, 3-4 (56-57), 7-13 [in Ukrainian].

16. Frytsiuk, V.A. (2016). Hotovnist maibutnikh pedahohiv do bezperervnoho profesiinoho samorozvytku [The readiness of future teachers for continuous professional self-development]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu imeni Alfreda Nobelia. Serii «Pedahohika i psykhologhiia»*. – *Bulletin of Alfred Nobel University. Series: Pedagogy and Psychology*, 2(12), 325-330 [in Ukrainian].

17. Frytsiuk, V.A. (2017). Teoretychni ta metodychni zasady pidhotovky maibutnikh pedahohiv do bezperervnoho profesiinoho samorozvytku [Theoretical and methodological principles of training future teachers for continuous professional self-development]. *Doctor's thesis*. Vinnytsia [in Ukrainian].

18. Chubrei, O.S. (2019). Aprobatsiia strukturno-funktsionalnoi modeli pidhotovky maibutnoho vchytelia heohrafii do profesiinoi diialnosti na zasadakh kompetentnisnoho pidkhodu [Approbation of the structural-functional model of training a future geography teacher for professional activity based on the competence approach]. *Innovatsiina pedahohika – Innovate Pedagogy*, 19(3), 147-150 [in Ukrainian].

Вступ.

Сучасні виклики вищої освіти в Україні спрямовані на оновлення її змісту та методологічних інновацій, що

зумовлюють прагнення фахівців до безперервного професійного розвитку, самовдосконалення, досягнення високого рівня професійної компетентності в реалізації педагогічної діяльності засобами сучасних методичних і технологічних інструментів. Стратегічні завдання вищої педагогічної освіти сьогодні реалізуються шляхом забезпечення якості підготовки майбутніх учителів на рівні стандартів і рекомендацій європейського досвіду із застосуванням інноваційних технологій навчання.

У нормативно-правових документах вищої освіти України значна увага зосереджена на наукову та компетентнісну складову освіти, підвищення якості освіти в умовах застосування інноваційних форм і методів навчання, забезпечення можливості безперервного професійного розвитку вчителя та розширення й актуалізація його функцій в освітньому процесі.

З огляду на зазначене, проблема визначення педагогічних умов системи підготовки майбутніх учителів географії до безперервного професійного розвитку є актуальною та необхідною.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень вітчизняних наукових праць свідчить про те, що визначення і обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутніх учителів є об'єктом наукового інтересу багатьох вчених. Окремі педагогічні умови професійної підготовки майбутніх учителів географії досліджені в наукових публікаціях М. Адобовською, К. Борисенко, О. Браславською, Л. Вішнікіною, І. Дудки, М. Елькіна, М. Криловця, Г. Лисичарової, І. Макаревич, О. Миргородської, Т. Назаренко, І. Рожі, О. Топузовим, В. Саюк, В. Самойленком, О. Чубрей та ін.

Проте, педагогічні умови системи підготовки майбутніх учителів географії до безперервного професійного розвитку потребує вивчення, аналізу та обґрунтування.

Мета статті. Метою наукової статті є визначення та обґрунтування педагогічних умов системи підготовки майбутніх учителів географії до безперервного професійного розвитку.

Методи дослідження

Серед використаних методів науково-педагогічного дослідження визначальними були такі: теоретичний аналіз психолого-педагогічних джерел дослідження, синтез, систематизація, порівняння та узагальнення проаналізованих даних, методи педагогічного моделювання і прогнозування.

Результати та їх обговорення

Підготовка майбутніх учителів географії у закладах вищої освіти сьогодні потребує фокусування на їх підготовку до безперервного професійного розвитку. Проаналізуємо педагогічні умови теоретичної і методичної професійної підготовки майбутніх учителів географії в науковому доробку вітчизняних учених.

М. Криловець обґрунтував шляхи модернізації професійної підготовки учителів географії, реалізація яких в експериментальному навчанні забезпечила високу результативність підготовки здобувачів вищої освіти порівняно із традиційними практиками. Система методичної підготовки майбутніх учителів географії, як стверджує М. Криловець, спрямована на створення теоретичних основ підготовки здобувачів вищої освіти з загальногеографічних дисциплін та методики навчання географії. Автор зазначає, що зміст і методична підготовка майбутніх учителів географії стають ефективними за певних педагогічних умов, до яких відносять: створення наукових і методичних основ підготовки майбутніх учителів географії; побудову освітнього процесу з урахуванням альтернативності, різноманітності форм і методів навчання, безперервності й наступності; відповідність освітнім стандартам, наявність сучасного навчально-методичного забезпечення з освітніх компонентів; комплексну взаємодію лекційних і практичних

занять, самостійної роботи та практики здобувачів вищої освіти (Криловець, 2009).

О. Браславська у своєму дослідженні актуалізує та експериментально перевіряє організаційно-педагогічні умови формування фахової компетентності майбутнього вчителя географії, спрямовані на розвиток у здобувачів вищої освіти інтегрованих фахових знань, умінь формулювати й розв'язувати проблемні ситуації чи завдання, мотиваційно-ціннісного ставлення до навчання й професійної діяльності, створення можливостей саморозвитку й самореалізації в процесі аудиторних занять і проходження практики та моніторингу окреслених процесів. Автор визначає наступні педагогічні умови: інтегрований підхід до вивчення фундаментальних і спеціальних географічних дисциплін; проблемні проекти фахового спрямування пошуково-дослідницької й самостійної діяльності; проблемно-модульна технологія проведення навчально-польової та портфоліо до проходження здобувачами вищої освіти педагогічної практики; навчально-методичне забезпечення формування фахової компетентності (Тімець, 2011).

О. Чубрей визначає наступні організаційно-педагогічні умови системи підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності: формування в майбутніх учителів географії системи ціннісних орієнтацій, спрямованих на ефективну професійну діяльність і саморозвиток; удосконалення змісту професійної підготовки майбутніх учителів географії відповідно до вимог інформаційного суспільства та реформування освіти; використання змішаного навчання в процесі підготовки майбутніх учителів географії; формування й розвиток алгоритмічного мислення майбутніх учителів географії на засадах компетентнісного підходу (Чубрей, 2019). У дисертаційному дослідженні експериментально підтверджено сприяння пропонованих педагогічних умов підвищенню ефективності підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу.

Щоб обґрунтувати педагогічні умови, які сприятимуть реалізації системи підготовки майбутніх учителів географії до безперервного професійного розвитку, вважаємо за необхідне уточнити їх сутність.

Під педагогічними умовами результативного формування у майбутніх учителів географії готовності до безперервного професійного розвитку розуміємо взаємодоповнюючий комплекс заходів та обставин, що забезпечують реалізацію в освітньому процесі вищої школи спроектованої викладачем цілісної педагогічної системи навчання (Волярська, 2012; Джаман, 2021; Кришінець-Андялошій, 2021). Результати експериментального навчання з використанням педагогічної системи, спрямованої на формування у майбутніх учителів географії готовності до безперервного професійного розвитку, доводять необхідність створення таких педагогічних умов:

- забезпечення позитивної мотивації майбутніх учителів географії до безперервного професійного розвитку;
- створення у закладах вищої освіти сприятливого до безперервного професійного розвитку середовища;
- інноваційне спрямування змісту освіти, форм, методів та засобів навчання на підготовку до безперервного професійного розвитку майбутніх учителів географії;
- реалізація індивідуальних наукових досліджень здобувачів вищої освіти спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія).

Пріоритетною педагогічною умовою вважаємо забезпечення позитивної мотивації майбутніх учителів географії до безперервного професійного розвитку. Здобувачі вищої освіти спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) повинні усвідомити, що готовність до безперервного професійного розвитку є невід'ємною складовою професіоналізму особистості в умовах постійних змін законодавчої та нормативно-правової баз у сфері освіти, неперервної модернізації загальної середньої і вищої

педагогічної освіти, інтернаціоналізації освітнього середовища, упровадження в сферу освіти елементів політики діджиталізації, пандемії Covid-19, активізації підготовки здобувачів за дуальною формою навчання, посилення студентської академічної мобільності, оновлення освітніх програм та окремих освітніх компонентів у закладах вищої освіти, забезпечення вільного вибору освітніх компонентів та ін. Забезпечення позитивної мотивації майбутніх учителів географії до безперервного професійного розвитку є однією з ключових педагогічних умов, оскільки передбачає перехід від пасивного засвоєння знань, умінь, навичок та формування програмних результатів навчання з предметної області географії до активного їх застосування в професійній діяльності в умовах безперервного професійного розвитку (Носаченко, 2022).

Саме мотивація спонукає здобувачів вищої освіти до певної пошукової діяльності з метою удосконалення предметно-методичних, інформаційно-цифрових, організаційно-прогностичних і аналітичних компетентностей та формування здатності до навчання впродовж життя. Мотивація є рушійною силою в професійній діяльності вчителів та відіграє провідну роль в організації структури особистості. Власне, навчальні мотиви пов'язані з раціональною організацією освітнього процесу майбутніх учителів географії та включають у собі інтерес до прийомів самостійної пошуково-дослідницької роботи, неперервне удосконалення здатності орієнтуватися в інформаційному освітньо-географічному просторі, використання наявних і створення власних цифрових освітніх ресурсів для організації освітнього процесу на уроках географії, поглиблення здатності визначати умови, ресурси та напрямки власного професійного розвитку (Носаченко, 2022).

На нашу думку, забезпечення позитивної мотивації майбутніх учителів географії до безперервного професійного розвитку може успішно реалізуватися за таких умов:

оновлення змісту освітніх компонентів шляхом поєднання фундаментальних психолого-педагогічних, методичних, наукових географічних праць з сучасними дослідженнями спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія); розширення вибіркового блоку освітньої програми шляхом введення освітніх компонентів, спрямованих на формування мотивації до безперервного професійного розвитку («Мотивація і мотиви», «Мотивація особистісного розвитку педагога», «Мотивація навчання», «Психологія мотивації» тощо); збільшення обсягів та розширення баз практичної підготовки з фундаментальних географічних, краєзнавчо-туристичних, екологічних дисциплін (навчально-польові практики з землезнавства, фізичної географії, суспільної географії, краєзнавства і туризму, екології тощо); посилення лабораторних робіт з фундаментальних дисциплін завданнями творчо-дослідницького характеру; активізація участі здобувачів у реалізації науково-практичних географічних проєктів та ін. Мотивація спонукає майбутніх учителів географії до певної діяльності з метою розширення та поглиблення своїх географічних знань, підвищення впевненості у власній професійній компетентності, готовності до зовнішніх чинників, умов і викликів часу (Носаченко, 2022).

Отже, вважаємо, що забезпечення позитивної мотивації майбутніх учителів географії до безперервного професійного розвитку є першочерговою та ключовою педагогічною умовою, яка поєднує чинники і процеси, що спонукають майбутніх педагогів до вивчення і засвоєння географічних знань, формування професійних компетентностей учителя географії задля ефективної їх реалізації у подальшій професійній діяльності в закладах загальної середньої освіти в умовах безперервного розвитку.

Наступною педагогічною умовою, що сприяє формуванню готовності до безперервного професійного розвитку та є невід'ємною складовою системи підготовки

майбутніх учителів географії до безперервного професійного розвитку, визначено створення у закладах вищої освіти сприятливого до безперервного професійного розвитку середовища (Фрицюк, 2016; Фрицюк, 2017).

Під сприятливим до безперервного професійного розвитку середовища розуміємо динамічну систему поєднання освітніх, наукових, організаційних, інформаційних та соціальних умов, гармонійно створених у закладах вищої освіти і спрямованих на безперервний професійний та духовний розвиток здобувачів вищої освіти (Pasternatskyi, 2022). Сприятливе середовище забезпечується в умовах взаємодії суб'єктів педагогічного процесу, результатом чого є саморозвиток особистості майбутніх учителів географії, удосконалення їх фахових компетентностей, забезпечення високого рівня самоосвіти, самовиховання і самовдосконалення.

Основними характеристиками сприятливого до безперервного професійного розвитку майбутніх учителів географії середовища вважаємо: комфортний морально-психологічний клімат в університеті; підвищення культури академічної доброчесності та відповідальності усіх учасників освітнього процесу; реалізація педагогічної фасилітації та тьюторства у підготовці майбутніх учителів географії; можливість постійного розширення у здобувачів вищої освіти постійного розширення сфер взаємодії суб'єктів освітнього процесу; стимулювання майбутніх учителів географії до самоосвіти та саморозвитку з урахуванням індивідуальних особливостей.

Створення у закладах вищої освіти сприятливого до безперервного професійного розвитку середовища майбутніх учителів географії реалізується через поєднання аудиторної й позааудиторної діяльності, налагодження атмосфери діалогу між суб'єктами освітнього процесу, стимулювання майбутніх учителів географії до ініціативності та самоуправління.

Наступною педагогічною умовою забезпечення безперервного професійного розвитку майбутніх учителів географії до було визначено інноваційне спрямування змісту освіти, форм, методів та засобів навчання. Формування творчої особистості майбутніх учителів географії, здатної до безперервного професійного розвитку вимагає від науково-педагогічних кадрів закладів вищої освіти використання нестандартних методів, форм і засобів педагогічної взаємодії. Сьогодні такими є інноваційні педагогічні технології, що визнані як одні з провідних тенденцій сучасного розвитку вищої освіти. Використання інноваційних форм і методів навчання та оновлення змісту освітніх програм на основі поглиблення інноваційної складової, характеризується особливим типом взаємодії і взаємин між викладачами і здобувачами вищої освіти (Pasternatskyi, 2022; Мірошник, 2016).

Особливе місце у підготовці майбутніх учителів географії до безперервного професійного розвитку посідають лекції та семінарські заняття з елементами інноваційного проблемного навчання: групові дискусії, пліткарські групи, обмін думками, евристичні бесіди, сесії запитань-відповідей, фокус-брейки та ін. Вони спрямовані на формування у майбутніх учителів географії креативних професійних умінь та є компонентом безперервного професійного розвитку: здатності до пошуку, виокремлення та обговорення запитань чи проблем; готовності до перевірки чи спростування певних гіпотез; здатності застосовувати оригінальне мислення у інноваційно-дослідницькій діяльності; безперервності у навчанні та готовність підвищувати рівень своїх знань. Проблемне навчання викликає внутрішню зацікавленість майбутніх учителів географії, що стає ефективним чинником активізації освітнього процесу й формування їх готовності до навчання впродовж життя. Як інновація у методичній підготовці майбутніх учителів географії розглядаються інтерактивні технології навчання географії. Це навчання, яке

відбувається за умови постійної, активної взаємодії усіх учасників освітнього процесу. Інноваційні технології у підготовці майбутніх учителів географії до безперервного професійного розвитку передбачають водночас інтерактивність технічних комп'ютерних засобів навчання (проектори, інтерактивні дошки, персональні комп'ютери, програмне забезпечення, хмарні технології та ін.) та інтерактивність організації педагогічного процесу – поєднання інноваційних форм і методів організації освітнього процесу (ділових, ігрових, науково-дослідницьких, творчих, духовних тощо) (Pasternatskyi, 2022; Носаченко, 2022).

У системі підготовки майбутніх учителів географії до безперервного професійного розвитку важливого значення надаємо кейс-технологіям, суть яких полягає у використанні на практичних заняттях конкретних випадків (історій, ситуацій, питань) для спільного аналізу, обговорення, дискусій (Фрицюк, 2017; Хатунцева, 2018). Це технології активного навчання здобувачів вищої освіти на основі реальних ситуацій з певними умовами, що спрямовані на розв'язання певної проблеми і формування здатності до навчання впродовж життя, зокрема визначати умови та ресурси безперервного професійного розвитку. Майбутнім учителям географії заздалегідь пропонується ознайомитися з кейсами, розібратися в суті питання, обдумати способи вирішення проблеми. На заняттях (практичних, семінарських) з освітніх компонентів «Картографія з основами топографії», «Геологія з основами палеонтології», «Загальне землезнавство», «Фізична географія материків та океанів», «Географія світового господарства», «Регіональна економічна і соціальна географія», «Географія України», «Географія Київської області», «Геокологія», «Суспільна географія», «Теорія розміщення продуктивних сил і регіональна економіка» та інших майбутні учителі географії обговорюють між собою наведені проблемні ситуації з

фізичної чи суспільної географії, екології тощо, пропонують різноманітні варіанти рішення та обрають найоптимальніший з них (Джаман, 2021; Носаченко, 2022). Наступним етапом процесу формування готовності до безперервного професійного розвитку є застосування кейс-методів на заняттях психолого-педагогічних та методичних освітніх компонентів ОП «Середня освіта (Географія)» – «Методика навчання географії», «Методика виховання», «Інклюзивна освіта», «Педагогічна майстерність», «Методика навчання географії в профільній школі», «Позакласна і позашкільна робота з географії», «Методика організації краєзнавчо-туристичної роботи» тощо, де важливим є не лише обговорення питань та способів їх вирішення, а й пошук механізмів запобігання проблем.

Інтерактивні мультимедійні засоби навчання у системі підготовки майбутніх учителів географії до безперервного професійного розвитку є її невід’ємною складовою. До таких засобів можна віднести: електронні карти та атласи, комплекси геінформаційних програмних продуктів (ОК «Картографія з основами топографії», «Географія світового господарства», «Регіональна економічна і соціальна географія», «Суспільна географія» та ін.), електронні підручники, посібники і навчально-методичне забезпечення освітніх компонентів, мультимедійні навчальні презентації та тематичні освітні фільми (найбільш ефективні при вивченні ОК «Геологія», «Загальне землезнавство», «Фізична географія материків та океанів» та ін.), додатки географічного змісту (ОК «Картографія, «Топографія», «Екологія» тощо), інтерактивні віртуальні лабораторії та кабінети (ОК «Геологія», «Географія України», «Фундаментальні проблеми загального землезнавства» та ін.), цифрові онлайн екскурсії та віртуальні тури (ОК «Туризм», «Рекреаційна географія» та ін.) тощо. Підбір інтерактивних засобів навчання у підготовці майбутніх учителів географії має бути спрямований на досягнення

ключових програмних результатів навчання, що стосуються готовності майбутніх учителів географії до безперервного професійного розвитку. Окремі елементи упровадження інтерактивних засобів навчання доцільно використовувати і під час навчальних та виробничих (педагогічних) практик (Pasternatskyi, 2022; Носаченко, 2022).

Особливе місце серед інноваційних технологій в закладах вищої освіти займають хмарні технології. Практичне використання інноваційних хмарних технологій у системі підготовки майбутніх учителів географії до безперервного професійного розвитку засвідчує значні дидактичні можливості, зокрема, для ефективного забезпечення та організації модуля самостійної роботи здобувачів вищої освіти спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія), у процесі виконання майбутніми учителями географії індивідуальних творчих і навчально-пошукових завдань та проєктів з предметних географічних дисциплін, оформлення матеріалів виробничих (педагогічних) практик, написання науково-дослідницьких і кваліфікаційних робіт. Наприклад, під час вивчення освітніх компонентів «Картографія з основами топографії», «Ландшафтознавство», «Географія світового господарства» в Університеті Григорія Сковороди в Переяславі разом з загальноуніверситетськими системами для дистанційного навчання Moodle та Office 365, здобувачам вищої освіти пропонується робота з хмарними технологіями для збору геоданих ArcGIS Online, зокрема для виконання окремих лабораторних робіт, створення картографічних матеріалів, власних наукових проєктів тощо. Важливим у цьому аспекті є забезпечення постійної роботи хмарних систем та безперебійного доступу до них, а також взаємозв'язку і комунікації викладачів і здобувачів вищої освіти.

Водночас, вважаємо за необхідне визначити основні загальні та професійні компетентності, що формуються у майбутніх учителів географії в процесі професійної

підготовки до безперервного професійного розвитку засобами інноваційних технологій: позитивна мотивація, усвідомлення і прагнення до власного професійного розвитку впродовж життя; активна професійна позиція та готовність до відмови від стереотипів; постійна потреба у впровадженні оригінальних сучасних форм, методів, засобів і прийомів навчання географії з урахуванням інклюзивного освітнього середовища; здатність і готовність до самоосвіти, самовдосконалення та саморозвитку в контексті оволодіння інноваційними технологіями навчання географії; готовність до пошуку та реалізації новітніх педагогічних проєктів з географічної освіти; формування культури академічної доброчесності в умовах неперервної освіти.

Інноваційне спрямування змісту освіти на підготовку майбутніх учителів географії до безперервного професійного розвитку як педагогічна умова реалізуються шляхом створення в університетах інноваційного освітнього середовища та застосування інноваційних форм, методів та засобів навчання. До умов інноваційного освітнього середовища підготовки майбутніх учителів географії відносяться як елементи традиційних форм навчання, так і застосування інноваційних методів, технологій, засобів навчання (упровадження кейс-технології, використання електронних карт та атласів, цифрових екскурсій та віртуальних турів, хмарних технологій, зокрема геоінформаційних та ін.).

Четвертою педагогічною умовою ефективного втілення системи підготовки майбутніх учителів географії до безперервного професійного розвитку визначено реалізацію індивідуальних наукових досліджень (Носаченко, 2022).

Важливим для реалізації педагогічної умови щодо реалізації індивідуальних наукових досліджень майбутніх учителів географії вважаємо збільшення обсягу освітніх компонентів з методології проведення наукових досліджень з теорії і методики навчання географії та розширення

вибіркового блоку освітніх програм дисциплінами («Теорія і методологія географічної освіти», «Методологія та організація наукових досліджень майбутніх учителів географії», «Методологія та логіка наукових досліджень зі спеціальності Середня освіта (Географія)», «Учнівські науково-дослідницькі роботи з географії», «Індивідуальні наукові дослідження майбутніх учителів географії» тощо). Додаткові освітні компоненти дадуть змогу майбутнім учителям географії посилити знання про методологію наукових досліджень та розуміння процесу науково-педагогічного дослідження на уроках географії в закладах загальної середньої освіти, удосконалити компетентності з реалізації власного наукового дослідження та покращити здатність оформляти і представляти продукцію наукового характеру.

Індивідуалізацію наукових досліджень майбутніх учителів географії розглядаємо через цілеспрямовану діяльність викладача зі здобувачем вищої освіти, враховуючи їх здатність до пошуково-дослідницької роботи. Враховуючи індивідуальні особливості здобувачів вищої освіти, реалізацію індивідуальних наукових досліджень майбутніх учителів географії вбачаємо через розробку системи нових завдань із дисциплін професійної підготовки майбутніх учителів географії різних рівнів складності; надання викладачем консультативної допомоги залежно від типологічних особливостей студентів і рівня складності навчального завдання; тьюторський супровід і сприяння наукових досліджень майбутніх учителів географії; посилення дослідницько-пошукової ролі фасилітаторства на засадах індивідуального підходу; регулювання контролю за продуктивністю виконання науково-дослідницької роботи.

Проведення досліджень зі спеціальності Середня освіта (Географія) в контексті безперервного професійного розвитку мають базуватися на індивідуальності, наступності та послідовності науково-пошукової роботи через дослідження

теоретико-методичних особливостей навчання географії в закладах загальної середньої освіти. Наскрізність індивідуальних наукових досліджень майбутніх учителів географії вбачаємо через роботу над вивченням цілісної наукової проблеми, наприклад, з розвитку теорії та методики навчання географії; методичних засад навчання географії в сучасних умовах; концептуальних засад реалізації змісту та сучасних підходів до формування географічних знань учнів; модернізації й адаптації форм, методів, засобів і технологій навчання географії; методики позакласної роботи з географії та висвітлення результатів наукової роботи шляхом участі у міжнародних та всеукраїнських науково-практичних заходах (конференціях, форумах, круглих столах, конкурсах студентських наукових робіт та ін.) і публікації у наукових фахових виданнях тощо.

Індивідуальні наукові дослідження в системі підготовки майбутніх учителів географії до безперервного професійного розвитку узагальнюються проведенням наукового дослідження у контексті написання та захисту кваліфікаційних робіт магістра (бакалавра). Предметами кваліфікаційних робіт вбачаємо дослідження науково-теоретичних, методичних та практичних аспектів забезпечення особистісного розвитку учнів закладів загальної середньої освіти під час вивчення географії.

Визначені в ході наукового пошуку педагогічні умови, спрямовані на формування готовності майбутніх учителів географії до безперервного професійного розвитку, упродовжуються в освітній процес закладів вищої освіти України та проходять апробацію.

Висновки

Отже, у результаті вивчення, аналізу та узагальнення наукових джерел з професійної підготовки майбутніх учителів географії у контексті системного, синергетичного, особистісного, діяльнісного, аксіологічного та

компетентнісного підходів та під час розробки і обґрунтування педагогічної системи підготовки майбутніх учителів географії до безперервного професійного розвитку було визначено наступні педагогічні умови: забезпечення позитивної мотивації майбутніх учителів географії до безперервного професійного розвитку; створення у закладах вищої освіти сприятливого до безперервного професійного розвитку середовища; інноваційне спрямування змісту освіти, форм, методів та засобів навчання на підготовку до безперервного професійного розвитку майбутніх учителів географії; реалізація індивідуальних наукових досліджень майбутніх учителів географії. Врахування визначених педагогічних умов, на нашу думку, є важливим елементом системи підготовки майбутніх учителів географії до безперервного професійного розвитку та поліпшить науково-освітні умови для проведення експериментальної перевірки ефективності зазначеної системи.

Подальші дослідження та реалізацію системи підготовки майбутніх учителів географії до безперервного професійного розвитку вбачаємо через розробку навчально-методичного забезпечення та експериментальну перевірку ефективності системи підготовки майбутніх учителів географії до безперервного професійного розвитку.

Література

1. Pasternatskyi, V., Nosachenko, V., Hrechanovska, O., Bilozerska, S., Railianova, V., & Zabudkova, O. (2022). Teacher Self-Education in a Pedagogical Context: Posthistory. *Postmodern Openings*, 13(4), 216-230. <https://doi.org/10.18662/po/13.4/515>.
2. Бурцева Ю. О. Використання зарубіжного досвіду професійної підготовки і розвитку педагогів в умовах оновлення української системи неперервної педагогічної освіти. *Професійний розвиток педагога в системі безперервної освіти: міжнародний досвід : матеріали*

конференції. 2020. С. 10-14. <https://doi.org/10.36074/d-oblipro.conf-10.12.2020-01>.

3. Волярська О. С. Педагогічні умови управління навчальним процесом у системі неперервної педагогічної освіти в Україні. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. № 1(17), 2012. С. 122-127.

4. Джаман Т. В. Педагогічні умови неперервної підготовки вчителів початкової школи до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Вип. 79. Том 1. 2021. С. 123-127.

5. Криловець М. Г. Система методичної підготовки майбутніх учителів географії : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Київ, 2009. 482 с.

6. Кришінець-Андялошій К. О. Організаційно-педагогічні умови формування розвиваючого середовища закладу загальної середньої освіти. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. Вип. 1(48). 2021. С. 199-203. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2021.48.199-203>.

7. Мартинець Л. А. Загальна характеристика освітнього законодавства щодо неперервності професійного розвитку вчителя. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 5. 2018. С. 157-160.

8. Мартинець Л. А. Змістова характеристика освітнього середовища професійного розвитку вчителя в закладі загальної середньої освіти. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. №3 (70). 2018. С. 5-10.

9. Мірошник С. І. Професійний розвиток педагога: сучасні підходи. *Народна освіта. Електронне наукове фахове видання*. Вип. №2(29). 2016. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=4133.

10. Носаченко В. М. Мотиваційна складова підготовки майбутніх учителів географії до безперервного професійного розвитку. *IX Міжнародна науково-практична конференція*

«Сучасна освіта: стратегії та технології навчання молоді і дорослих», м. Переяслав, 24-25 лютого 2022 р. С. 184-188.

11. Носаченко В. М. Показники, критерії та рівні готовності майбутніх учителів географії до безперервного професійного розвитку. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Вип. 84. 2022. С. 55-60. <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2022.84.8>.

12. Носаченко В. М. Теоретичне обґрунтування педагогічної системи підготовки майбутніх учителів географії до безперервного професійного розвитку. *Професійна освіта: методологія, теорія та технології*. №15. 2022. С. 188-206.

13. Тімець О. В. Теорія і практика формування фахової компетентності майбутнього вчителя географії у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.04. Черкаси, 2011. 42 с.

14. Хатунцева С. М. Теоретичні і методичні засади формування у майбутніх учителів готовності до самовдосконалення у процесі індивідуалізації професійної підготовки : дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.04. Бердянськ, 2018. 561 с.

15. Хоружа Л., Братко М. Модель педагогічної освіти сучасного університету. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика. Серія: Педагогічні науки*. Вип. № 3-4 (56-57). 2018. С. 7-13.

16. Фрицюк В. А. Готовність майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*. 2016. №2 (12). С. 325-330.

17. Фрицюк В. А. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку : дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2017. 532 с.

18. Чубрей О. С. Апробація структурно-функціональної моделі підготовки майбутнього вчителя географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу. *Інноваційна педагогіка*. Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій, 2019. №19, Т. 3. С. 147-150.

Носаченко В. М.

Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів географії до безперервного професійного розвитку

У статті визначено та охарактеризовано педагогічні умови підготовки майбутніх учителів географії до безперервного професійного розвитку. Йдеться про забезпечення позитивної мотивації студентів, створення у закладах вищої освіти сприятливого до безперервного професійного розвитку середовища, інноваційне спрямування змісту освіти, форм, методів та засобів навчання на підготовку майбутніх учителів географії до безперервного професійного розвитку, реалізацію індивідуальних наукових досліджень майбутніх учителів географії з предметної спеціальності.

Забезпечення позитивної мотивації майбутніх учителів географії до безперервного професійного розвитку вбачається через поєднання чинників і процесів, що спонукають майбутніх педагогів до вивчення і засвоєння предметних географічних знань та формування професійних компетентностей учителя географії. Створення сприятливого до безперервного професійного розвитку майбутніх учителів географії середовища характеризується комфортним морально-психологічним кліматом в університеті; зростання культури академічної доброчесності та відповідальності усіх учасників освітнього процесу; реалізацію педагогічної фасилітації та тьюторства у підготовці майбутніх учителів географії; стимулювання майбутніх учителів географії до самоосвіти та саморозвитку з урахуванням індивідуальних особливостей. Інноваційне спрямування змісту освіти, форм,

методів та засобів навчання на підготовку майбутніх учителів географії до безперервного професійного розвитку визначено через упровадження інноваційного освітнього середовища шляхом поєднання як традиційних форм навчання, так і застосування інноваційних методів, технологій, засобів навчання (упровадження кейс-технології, використання електронних географічних карт та атласів, цифрових екскурсій та віртуальних турів, геоінформаційних систем та технологій та ін.). Індивідуальні наукові дослідження в системі підготовки майбутніх учителів географії до безперервного професійного розвитку визначені на індивідуальності, наступності та послідовності науково-пошукової роботи через дослідження теоретико-методичних особливостей навчання географії в закладах загальної середньої освіти.

Ключові слова: теорія і методика професійної освіти, підготовка майбутніх учителів географії, безперервний професійний розвиток, педагогічні умови, сприятливе освітнє середовище.